

Огляд ономастичних праць, одержаних редакцією (7-9)

7. Українська ономастика. Матеріали наукового семінару, присвяченого 90-річчю Кирила Кузьмича Цілуйка / Відп.ред. І.М.Желєзняк. Інститут української мови НАН України. - К., 1998.- 201 с. Наклад 200.

Збірник включає 39 невеликих обсягом статей і відкривається змістовними, хоч і дещо суб'єктивними «спогадами та роздумами» О.С.Стрижака «К.К. Цілуйко як ономаст». З решти праць половина - топонімічні. Тут і етимологія - від Супою (М.Ф.Пономаренко) та мотлоху (О.П.Карпенко) до ойконімії Обухівщини (І.М.Желєзняк) та карпатської гідронімії (С.О.Вербич), і словотвір - від праслов'янського гніда **Pěs-* (В.П.Шульгач) та більш віртуальное інтерпретованого **ver-* (О.І.Пліаді) до лексико-семантичних утворень (А.І.Поляруш, Я.Редьква) та мікротопонімів з прийменником і префіксом Під- (Н.Лісняк), і семантичні процеси та угруповання (В.В.Лучик, І.С.Карабулатова), і лексико-етимологічні студії, переважно побудовані на співвідношенні топонімів та географічних термінів (Т.В.Громко, Н.К.Фролов, С.О.Черепанова) чи інших термінологічних рядів (Є. Л.Ба-

бічева, В.Л. Бушаков), і міжмовна взаємодія (Т.Н.Рацен і Н.КФролов), і словозміна (С.Л.Авдеева), і катойконімія (В.О.Горпинич), і опис матеріалів - усіх, що є в одному кримському селі (С.Льїна та ін.), чи поданих як фрагмент інверсійного словника ойконімів (О.Крижановська).

Антропонімічних розвідок у збірнику удвічі менше. Тут теж найпомітнішими є статті з етимології (І.В.Єфіменко і особливо М.Л.Худаш: автор висуває привабливе, але дискусійне розуміння легендарного імені Хорив як композита, стягненого за типом Вадим - імператив з першим звуком другого компонента), словотвору (Т.В.Ісакова, С.Є.Панцьо, І.Д.Фаріон). Цікава стаття про динаміку українських антропоформул належить С.М. Медвідь-Пахомовій. Авторка навела вагомні докази того, що трилексемне ймення, з включенням по батькові, є в Україні органічним, не запозиченим у росіян. Втім, питання залишається дискусійним. У Реєстрах Війська Запорозького 1649 р. - тільки функціонально двочленні наймення., навіть якщо вони містять по три лексеми.

Інші ономастичні розряди відбиті в збірнику слабко - по одній статті присвячено ергонімам (О.Белей), етнонімам (Н.А.Коваленко - досить вибірковий огляд етимологій назв венеди та анти), зоонімам (Я.М. Шебештян). При цьому остання праця стосується вже літературної (чи, за термінологією ужгородських учених, літературно-художньої) ономастики. Цей ономастичний напрямок представлений також змістовними розвідками Л.Белея та О.О.Семенець. Н.С.Колесник розвиває свою улюблену тему про те, що фольклорна ономастика не належить до літературної. Дослідниця має рацію. Але не слід забувати, що обидва напрямки вивчають оніми художнього тексту (адже фольклор - це теж художній текст!), а тому мають передусім встановити їх роль у цьому тексті.

Поза тим маємо дуже змістовний аналіз ономастичної ситуації в Закарпатті міжвоєнних років (П.П.Чучка), цікаві думки про українську передачу англійських онімів (А.Г.Гудманян), термінологічні спостереження (Н.Г.Іванова), неономастичний, але вагомий і для ономастів археологічний опис древніх праслов'ян та їх сусідів (Д.Я.Телегін). За автором, праслов'яни, представлені культурами гребінцево-накольчатої кераміки, сиділи між Дніпром та Одрою з V тис.

до н.е., а трипільці, які були прафракційцями, тобто теж індоєвропейцями, прийшли сюди із заходу у IV тис.до н.е. Лінгвістика воліє дивитись на ці речі зовсім інакше. Трипільці не були індоєвропейцями і вже мешкали у Північному Причорномор'ї, коли там з'явилися індоєвропейці, причому праслов'яни з останніх виділилися не раніше II тис. до н.е.

Загалом же збірник за своїм науковим рівнем гідно вшановує визначного організатора науки, засновника сучасної української ономастики, незабутнього К.К.Цілуйка. Шкода тільки, що він аж рясніє від друкарських помилок та відсутності потрібних літер. Навіть Станіслава Роспондатут обізвали Господом (с. 94).

8. Лучик В.В. Іншомовні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. - Кіровоград: Кіровоградський держ. пед. університет, 1999. - 103 с. Наклад 500.

Монографія є подовженням праці автора «Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя», що вийшла в 1996 р. Вона складається з чотирьох розділів: 1. Гідроніми з основами давніх індоєвропейських мов. Тут виділено й докладно етимологізовано: а) фракізми (Ятрань). б) ілліризми (Калабарка), в) іранізми (Дніпро, Сурчак. Гопта), г) готські сліди (Буг, Багва); 2. Гідроніми з основами неіндоєвропейського походження. Тут, починаючи від можливих гунських рефлексів (Біанка), зосереджено аналіз помітного шару тюркізмів; 3. Іншомовні назви пізнього походження. Розглядаються гідроніми: а) російські (Волжанка, Дача, Лохмате, Лагерівка та ін.), б) польські (Фелюші, Басаманчик, Голочанський, Дригеня та ін.), в) південнослов'янські, пов'язані з періодом Нової Сербії (Лонго, Бонджа, Чижмич), г) східнороманські (Лак, Фонтиня. Извор, Рипа та ін.); 4. Гідроніми з остаточно не з'ясованою етимологією (Бізанка).

Монографія В.В. Лучика є виваженим, добре обгрунтованим дослідженням, що не заважає їй, як і будь-якій етимологічній розвідці, включати чимало дискусійного. Робота містить «Показчик слів й основ», що значно полегшує її використання. Книжка добре вичитана й гарно надрукована. Оглядач знайшов лише декілька друкарських огріхів.

9. Горпинич В.О., Антонюк Т.Р. Географічні назви в українській мові: Складні питання словозміни, творення, правопису та наголошення / Рекомендовано Міністерством освіти України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів, учнів

загальноосвітніх шкіл та вчителів. - К.: Іван Федоров, 1999. - 152 с. [на титульній сторінці - ще й Дніпропетровськ]. Наклад 3000.

Окрім «Передмови», «Післямови» та «Літератури» (остання містить виключно праці В.О. Горпинича, зате дуже багато) посібник складається з трьох розділів - «Назви населених пунктів (топоніми)» (точніше було б - ойконіми), «Відтопонімні пркметники (ад'єктоніми)» та «Назви жителів (катойконіми)». Перший з них містить підрозділи «Відмінювання», «Вживання і правопис», «Наголошення». Два останні мають тотожну структуру: «Творення», «Вживання», «Правопис», «Наголошення».

Книжка, можна сказати, взірцево макетована й видрукована. За допомогою різних знаків, розмірів полів, шрифтових виділень, членування тексту зроблено все, щоб вона стала зручною в користуванні і як посібник, і як довідник. Сам зміст посібника теж слід оцінити високо. Автори будують свій виклад просто й зрозуміло і намагаються звести його до системи правил. Пор., наприклад, заключний висновок про нульове закінчення топонімів на -ичі в родовому відмінку: «У розмовно-побутовому мовленні воно допустиме, а в літературному - це порушення норми, тому в кодифікованій мові розглядається як помилка» (с. 12). Кінець параграфу про наголошення ойконіма Заболотів: «Отже, літературна норма Заболотів, а Заболотів - відхилення від усталеного наголошення» (с. 44). Широко вживаний у посібнику опозитивний спосіб викладу (пор. назви параграфів: «Глодоси чи Глодосси», «Ялтинський чи ялтівський», «Житомирці чи житомиряни») іноді призводить до наведення надуманих, ніким не вживаних форм типу київці, одесці (поява їх у деяких художніх текстах є стилістично й семантично маркована). Параграф називається «Рівненська» чи «Рівенська область», а люди воліють писати Ровенська. Є й просто сумнівні твердження, наприклад, заперечення жіночих відповідників «до багатьох чоловічих назв жителів на -ин» (с. 130). Форми садов'янка, зеленянка, баничанка цілком можливі, бодай як потенційні слова.

Загалом же книжка в цінним надбанням і для учнів, і для учених, бо тут систематизовано, заналізовано й кодифіковано великий шмат того, що зветься практичною ономастикою.

Юрій Карпенко